

Univerza obstaja zato, da služi človeštvu, ne samo posamezni stroki ali znanstveni disciplini, je prepričan dr. Igor Lukšič, redni profesor na Fakulteti za družbene vede. FOTO LEON VIDIC

Univerza bi morala misliti, kaj naj družba počne

Igor Lukšič Edini družboslovec med rektorskimi kandidati se zavzema za odločen vstop univerze v javno življenje

Dr. Igor Lukšič je edini družboslovec med štirimi kandidati, ki se bodo aprila pomerili za položaj rektorja Univerze v Ljubljani. Poleg njega kandidirajo še fizik, dekan fakultete za matematiko in fiziko dr. Anton Ramšak, prodekan veterinarske fakultete dr. Gregor Majdič in sedanji rektor, elektrotehnik dr. Igor Papič.

MIRT BEZLAJ

Lukšič je politolog, ki politično skupnost razume kot nujni pogoj svobode in razvoja tako posameznika kot naroda. Znanstveno je proučeval tudi vlogo univerze v družbi in njene državotvorne zadolžitve. Ne preseneča torej, da njegov rektorski program sega onkraj univerzitetnih zidov, v njem poudarja vpetost univerze v glavno mesto, državo, kulturo in svet. Hkrati se zavzema za utrditev akademske kulture in notranjo demokratizacijo univerze. Prepričan je, da mora biti univerza prostor, ki omogoča svobodno samouresničevanje in vsestranski razvoj potencialov ne le njenih članov, temveč celotne družbe in države.

Z univerzo in njeno družbeno umesčenostjo se že več desetletij ukvarjate tudi kot znanstvenik. So se v tem času zgodile večje spremembe v odnosu do vednosti?

Univerza v Ljubljani je bila pred sto leti ustanovljena z namenom, da okrepi slovenski narod, da opremi slovensko družbo z izobrazenci, ki bodo sposobni izpeljati industrializacijo, usmerjati družbo in voditi državo. To se je v sto letih tudi zgodilo. V intelektualne kroge so se prebile tudi ženske, univerzi je uspelo utrditi, razviti in na novo vpeljati celo vrsto strokovnih in umetniških akademijami je dopolnila kulturno poslanstvo. Zelo dobro sledi dogajanju v svetu in se uvršča med tri odstotke najboljših univerz na svetu, kar je velik dosežek.

V zadnjem času pa se je pustila preveč nerefleksivno ujeti v citatološke kriterije, kar ubija potrebno radovednost, ki je vodilo v znanosti, pa tudi v umetnosti in izobraževanju. Ushiha zanimanje za ključna vprašanja, kaj je človek danes, kaj se dogaja z narodom, kaj je z državo, v katero smer naj se človeštvo razvija ... V ta vprašanja so vpeti vsa področja znanosti, tudi naravoslovna.

Univerza se preveč prepušča toku, ki jo vodi od ključnih vprašanj človeštva k tehničnim vprašanjem, koliko člankov je kdo objavil in ali so ti članki objavljeni v pravih revijah. Namesto da bi povezovala znanstvene discipline, se je razcepila na ogromno oddelkov, kateder, centrov in nazadnje posameznikov, ki ne izmenjujejo več znanj. Ker ni interdisciplinarnosti in soocenjen med njimi, tudi ni izzivov in motivacije za odkrivanje česa novega. Povečati bi bilo treba intenzivnost srečevanj med strokami in to tudi ustrezno

financirati. Sedaj vlada popolna individualizacija, kar slabo vpliva na krepitev poslanstva univerze kot *universitas*.

Toda to je težava na globalni ravni, ki presega zgolj ljubljansko univerzo. Kako naj se spopade s tem?

Vključeni smo v številne meduniverzitetne povezave, univerza pa lahko vpliva tudi na politični in javni prostor. Po drugi strani bi morali znotraj lastnega sistema napredovanja in priznavanja tega, kaj je znanost in kaj ni, vsaj načeti diskusijo. Univerza, ki nima lastne refleksije, je zreducirana zgolj na tehniko, ki ne služi več prvotnemu namenu, zaradi katerega je bila univerza ustanovljena. Univerza obstaja zato, da služi človeštvu, ne samo posamezni stroki ali znanstveni disciplini. Cela vrsta ravni je, na katerih lahko vodstvo univerze ta vprašanja odpira; na lastni univerzi, s pritisikom na znanstveno politiko v Sloveniji in na ravni Evropske unije. Vreči se mora v svet, da pridobiva zavestništva v boju za nekaj drugega, nekaj, kar bo bolj v službi univerze in človeštva.

Ko je vlada začasno ustavila razpis za vpisna mesta na študijskih programih, rekoč, da bi morali pri številu vpisnih mest bolj upoštevati potrebe na trgu dela, ste to potezo ostro kritizirali. Opozorili ste tudi, da so vsi programi vsako leto podvrženi preverjanju zaposlitvenih potencialov. Kakšno je vaše mnenje o zaposlitvenih potencialih kot kriteriju za študijske programe?

Univerza je maratonec, to je tek na dolge proge. Kadarkoli se zgodijo spremembe na univerzi, so te zelo temeljite. V vsakodnevnem delovanju je univerza prostor izjemne svobode, po drugi strani pa ima veliko stopnjo rigidnosti, ko gre za programe ali nazive. To dvojnost rigidnosti in svobode mora vzdrževati zavestno in uravnoteženo.

Univerza ima v resnici ogromno moč in država ji jo priznava, problem pa je, da si te moči doslej ni vzela.

Politika ima zlasti v Sloveniji včasih predstavo, da se da nekaj spremeniti v enem letu. A da izšolamo zdravnika, je potrebnih deset let, potrebo po zdravnikih pa imamo danes. Če bi resno želeli upoštevati potrebe, bi najprej potrebovali zelo jasno vizijo države, te pa nimamo. Ključni partner pri gradnji vizije mora biti univerza, ki edina lahko pove, kaj znamo in kje v svetu so znanja, ki jih potrebujemo. Šele po tem bi lahko naredili tovrstne programe in, seveda ob vsem tveganju, izobraževali za potrebna znanja čez deset let. V svet bi tako stopili kot kreatorji sprememb, ne zgolj

Namesto da bi povezovala znanstvene discipline, se je univerza razcepila na ogromno oddelkov, kateder, centrov in posameznikov, ki ne izmenjujejo več znanj.

kot zasledovalci interesov velikih sil. Iz neposrednih intervencij politike je mogoče razbrati predvsem željo, da bi sledili dnevnemu povpraševanju na trgu. Univerza temu ne more, noče in ne sme slediti. Ni bila ustanovljena za ta namen. Namen univerze je tudi, da omogoča študirati ljudem to, kar sami presodijo, da je dobro zanje, saj so za to najbolj poklicani. Gre za mlade ljudi, ki se odločajo za svojo življenjsko pot; ne smejo privoliti v to, da jim bo kdo omejeval to svobodo v imenu svojega koncepta razvoja države. To počno le najbolj totalitarni režimi, pa še tem ne uspeva. Vlada je izkazala popolno nerazumevanje tega, kaj univerza predstavlja.

Vendar to presega moč univerze in je odvisno zlasti od državnega financiranja.

Univerza je ustavna kategorija, to pomeni, da je prirejena vladi, državnemu zboru, ustavnemu sodišču in drugim kategorijam v ustavi. Ne podrejena. V resnici ima ogromno moč in država ji jo priznava, problem pa je, da si te moči doslej ni vzela, si je ni hotela in znala vzeti. Univerza je glavni intelektualni potencial v državi, morala bi misliti, kaj naj družba počne.

Univerza ima večji vpliv na lastno financiranje, kot se zdi, a tega ne razume in zato nič ne naredi. Vem, da lahko od države dobi bistveno več, vendar mora imeti ambicije. Neambicioznega in v kot postavljenega cacagava nihče ne bo financiral. Kdor se boji soocenja svojih razvojnih programov z javnostjo in svetom, bo ostal brez podpore in financiranja. Univerza zato potrebuje agilno in ambiciozno vodstvo, ki bo zbralo potencialne univerze, šlo z njimi v državni zbor in zahtevalo boljše financiranje. To je v resnici dobro za vse, ne le za univerzo. Univerza predstavlja razvoj družbe.

V zadnjem času je bilo na univerzi več odmevnih primerov spolnega nadlegovanja. Menite, da je to resen problem? Kako bi se z njim spopadli?

Vsekakor je resen problem. Ne gre le za spolno nadlegovanje, pač pa tudi za vprašanje zlorabe moči, ki jih imajo profesor, predstojnik ali predpostavljeni nad študenti ali zaposlenimi. Kar se dogaja sedaj, je med drugim vezano na spremembo razumevanja telesnosti in pomena svobodne privolitve pri

napredovanju civilizacijskih standardov. Gibanje *jaztudi* redefinira odnos do spolnosti, po kakšnem ritualu lahko pride do spolnega odnosa in tudi, kako sploh lahko obravnavamo drugega. To so občutljiva vprašanja, na neki način gre za menjavo paradigme. Ljudje, ki so bili socializirani po starih vzorcih, enostavno ne razumejo, da se ne morejo več obnašati, kot so se lahko do včeraj. Postali smo bolj občutljivi, stare vzorce je treba odpraviti, ker nas dušijo. Univerza izobražuje celotnega človeka in mora podpreti človeka kot svobodno bitje. Prakse, ki človeka reducirajo na objekt nekoga, ki ima moč, je treba zatreti v kali. Žal univerza te stvari preprosto potiska pod preprogo in jih rešuje šele, ko pridejo v javnost.

V drugi polovici devetdesetih let ste v Sobotni priligi Dela objavili članek z naslovom Tiranija rednih profesorjev. Je ta na univerzi še vedno problem?

Je. V devetdesetih letih so kot odgovor na prejšnji samoupravni sistem na univerzi sprejeli zakon, po katerem so bili lahko na vseh vodstvenih funkcijah na univerzi le redni profesorji: člani senata, prodekani, dekani in rektorji. Vsi drugi, izredni profesorji, docenti, asistenti, študenti in zaposleni na univerzi, so bili izključeni. Redni profesorji so brez kakršnekoli demokratične preverbe vodili univerzo in hkrati stalno višali zahteve za izvolitev v naziv rednega profesorja. Višanje zahtevnosti sicer prispeva k dvigu kvalitete, a delno je šlo za branjenje oblastne pozicije rednih profesorjev in oteževanje pristopa mlajših kolegov k vodstvenim položajem. Ko je bil zakon spremenjen, tudi zaradi mojih aktivnosti, sem bil izredni profesor. Kandidiral sem za dekana in z 39 leti postal najmlajši dekan v zgodovini fakultete. Dokazal sem, da so tudi mlajši in izredni profesorji lahko dobri dekani. Naredil sem vse potrebno, da me je nasledila prva dekanja v zgodovini fakultete.

Sedanja situacija je podobna: sem edini izmed kandidatov za rektorja, ki ne kandidira s pozicije rektorja, dekana ali prodekana. Vlogo odločevalcev so danes prevzeli dekani fakultet in mnogi med njimi mislijo, da so edini

svobodnem duhu in pridobili razumevanje širših družbenih vprašanj ter imeli nato uspešno kariero v akademskih vodah ali v gospodarstvu. Slovenija take ljudi nujno potrebuje.

V vašem programu se v luči demokratizacije univerze zavzemate tudi za uvedbo funkcije študentskega prorektorja. Kakšne bi bile njegove pristojnosti?

Včasih so bili študenti polno udeleženi pri vodenju univerze in imeli pravico veta, nato pa se je zgodil preobrat in vsa oblast je prešla na redne profesorje. Nekje od leta 2000 študenti postopoma zopet dobivajo večjo moč. Nekatera fakultete so že uvedle prodekana študenta, mislim, da je čas, da takšno funkcijo uvedemo tudi na univerzitetni ravni. Tako bi univerza priznala študente kot soupravljalce univerze tudi v njenem vrhu. Bil bi vezni člen med rektorjem in študenti, zbirna točka vseh vprašanj, povezanih s študenti, in točka njihove artikulacije.

Zavzeli ste se tudi, naj univerza vstopi v ustanoviteljstvo Radia Študent in mu zagotovi stabilno financiranje.

Univerza mora poskrbeti za infrastrukturo in Radio Študent spada zraven. Širša družbena skupnost mu je vedno priznavala status pomembnega člana univerzitetnega prostora. Ko govorimo o univerzi kot prostoru svobode in avtonomije, mislimo tudi na vlogo Radia Študent. Ta mora biti prostor za šolanje ljudi v svobodnem duhu, tasedali ljudje so v tej državi zasedali neverjetne pozicije, denimo predsednik gospodarske zbornice je bil urednik Radia Študent. Številni so se tam izšolali

UKVARJANJE S POLITIKO V TEORIJ IN PRAKSI

Dr. Igor Lukšič kot redni profesor na Fakulteti za družbene vede predava in raziskuje politično teorijo, politične sisteme in doktrine. S politiko se ne ukvarja le teoretsko, temveč tudi v praksi. Leta 2001 je bil izvoljen za dekana FDV. V vladi Boruta Pahorja je bil minister za šolstvo in šport, kasneje pa je prevzel še vodenje ministrstva za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo. Leta 2012 je bil izvoljen za predsednika Socialnih demokratov, stranko je vodil do 2014. Pravkar je izšla njegova osma znanstvena monografija, *Politična antropologija: politična posedovanost narave in družbe*. Trenutno ga kot raziskovalca najbolj fascinirajo spremembe v razumevanju svobode, ki so se zgodile med epidemijo covid-19.

Laboratorij

New Horizons je že daleč, daleč stran

Sonda New Horizons, ki trenutno proučuje Kuiperjev pas, je v dobrem stanju. Sredi aprila bo dosegla nov mejnik, od Zemlje bo oddaljena že 50 astronomskih enot, je sporočil vodja odprave Alan Stern. Ena astronomska enota meri okoli 150 milijonov kilometrov, kolikor je približna razdalja med Soncem in Zemljo, to pomeni, da je vzdržljivo plovilo oddaljeno že 7,5 milijarde kilometrov in še vedno pošilja podatke. Le štiri plovila so presegla to razdaljo, seveda legendarni Pioneerja 10 in 11 in Voyagerja 1 in 2. Julija se bo sonda programsko posodobila, instrument za merjenje sončevega vetra bo nato sposoben še natančneje proučevati delce, ki od Sonca odpotujejo prav na rob osončja. Še vedno pa iščejo novo nebesno telo v pasu, ki bi ga lahko sonda pregledala od blizu, podobno kot je proučevala kamen Arrokoth.

Bolezni so tudi posledica krčenja gozdov

V novi študiji, objavljeni v reviji *Frontiers in Veterinary Science*, so francoski raziskovalci ugotovili, da krčenje gozdov in sajenje industrijsko pomembnih dreves, kakršne so palme za palmovo olje, sovpadajo s pojavi vektorskih bolezni – bolezni, ki jih prenašajo klopi ali komarji, in zoonoz, kakršna je covid-19. Znano je, da krčenje gozdov in pogozdovanje z novimi vrstami, ponavadi gre za eno samo vrsto dreves, negativno vplivajo na biodiverzitetno, celoten ekosistem in posledično tudi na človekovo zdravje. Primere izsekanih gozdov v Braziliji so v preteklosti že lahko povezali z izbruhi malarije, v novi študiji so raziskovalci s francoskega centra za znanost CNRS dokazali povezave med epidemijami malarije in ebola ter krčenjem gozdov v Peruju, Boliviji, Kongu, Indoneziji in Maleziji.

Nasa podpira drzne odprave

Ameriška vesoljska agencija je objavila izbor prejemnikov začetne finančne podpore v okviru programa inovativnih naprednih konceptov, ki je namenjen držim in še nerazdelanim zamislam za raziskovanje vesolja. Čeprav so mnoge lahko še desetletja oddaljene od uresničitve, bi jih Nasa lahko uporabila pri načrtovanju programov. Tokrat dobitniki med drugim predlagajo odpravo na Saturnovo luno Titan, odvzem vzorcev in vrnitev na Zemljo, projekt umetne gravitacije v vesolju, sistem pošiljanja velikanskih količin podatkov z vesolja nazaj na Zemljo, izkoriščanje lunarnega regolita, inovativni pogon na nuklearne baterije, platformo za potovanja v globoko vesolje, miniaturnega robota za raziskovanje jam na Marsu in transportno železnico na Luni. Izbrani predlagatelji bodo v prvi fazi prejeli 125.000 dolarjev za razvoj zamisli, če bodo v devetih mesecih izpolnili zahtevane kriterije, se bodo lahko prijavi za drugo stopnjo, v kateri bodo za nadaljnje raziskave dobili pol milijona dolarjev. V tretji fazi bo za izpolnjevanje projekta na voljo že dva milijona dolarjev.

Zakaj ste se odločili kandidirati za rektorja?

Imam štiri otroke, napisal sem dovolj knjig, bil sem minister, moja beseda in drža nekaj veljata, vem, kako funkcionira svet.

Dosegel sem dovolj, a zdi se mi, da univerza ta hip potrebuje človeka, kot sem jaz. Mora namreč bolj ambiciozno vstopiti v javni prostor, angažirati je treba predvsem mlajši del, ki še ni otopel, da da od sebe več, kot bi dal, če bi bil prepuščen le otopleti paternalistični hierarhiji. Ljudi je treba navduševati in spodbujati, reorganizirati, da bomo uporabili to mašinerijo, ki se imenuje država, in iz univerze naredili nekaj boljšega, reformirali s tem družbo in jo na vseh področjih prepojili z višjo stopnjo intelektualnosti in refleksije.